

Spektakelstukken

De openluchtspelen van het echtpaar Abeleven-Labberton

Inleiding

Voor *De Wete* van januari 2006 schreef mijn naamgenoot Ernst Braat een interessant artikel over het echtpaar Abeleven-Labberton. Hij deed daarin een oproep hem meer gegevens te verschaffen over deze beide kunstenaars. Met dit artikel hoop ik mijn steentje bij te dragen.

Ontworsteld

In gedachten gaan we terug naar 1946. Op heel Walcheren, dus ook in Vlissingen, was de wederopbouw gestart. Er werd puingeruimd, er werden huizen schoongemaakt en het normale leven begon zich enigszins te herstellen. Ondanks alle werkzaamheden was er tijd voor ontspanning. Vrijwel wekelijks waren er dansavonden, de bioscopen deden goede zaken en het verenigingsleven bloeide als nooit tevoren. Het hoogtepunt van de festiviteiten was de jaarlijkse Koninginnedag, die toen op 31 augustus – de verjaardag van koningin Wilhelmina – werd gevierd.

Onder auspiciën van de Bond van Buurtverenigingen Vlissingen en Oranje werd die dag het openluchtspel *Ontworsteld* opgevoerd. Het was geschreven door het kunstenaarsechtpaar Wim Abeleven en Wil Abeleven-Labberton. Het spel gaf in zestien taferelen een beeld van Vlissingen in de jaren 1939-1945.

Het begon met een ode aan Vlissingen en ging verder met een aantal thema's: de mobilisatie, de oorlog, de bevrijding en de wederopbouw. De centrale figuur in het spel was Michiel de Ruyter, vertolkt door notaris Verhagen die de verbindende teksten declameerde. Bepaalde passages, zoals gedichten uit de bundel *Vergaarde Scherven*

van Wil Abeleven-Labberton, werden uitgesproken door de Vlissingse Stedenmaagd in de persoon van Corrie Groen.

Aan het spel werd deelgenomen door ongeveer vijfhonderd vrijwilligers. Na werktijd, vooral in de dagen vlak voor de opvoering, werd er in de Scheldehal druk gerepeteerd. Het optreden werd begeleid door een koor en een orkest onder leiding van de Middelburgse dirigent Jan Kuiler. De geluidsregie was in handen van de bekende AVRO-presentator Jan Boots.

Reclame

In diverse kranten werd de bevolking door middel van advertenties van het spektakel op de hoogte gebracht en tegen de datum van opvoering was het stuk het gesprek van de dag. Er was niet alleen belangstelling voor in Vlissingen, maar ook in de rest van Walcheren, op de Bevelanden en in Zeeuws-Vlaanderen. In de advertenties werd melding gemaakt van extra bus- en bootverbindingen na afloop van de voorstelling. Via de AVRO kreeg het spel ook landelijke belangstelling. Die omroep maakte enkele dagen voor de opvoering geluidsopnamen in het Concertgebouw en de Scheldehal, die op Koninginnedag als klankbeeld werden uitgezonden.

Toegangskarten kon men vooraf kopen. In Vlissingen onder andere bij sigarenmagazijn Ter Meulen, in Middelburg bij boekhandel Van Benthem & Jutting en in Goes bij modemagazijn Gerritse. De prijzen varieerden van f 0,75 tot f 2,50.

Vorbereidingen

Enkele dagen voor de opvoering werd de Oprit naar de boulevard voor verkeer afge-

sloten en begon de bouw van een podium. Op de schuin oplopende rijweg werden banken en stoelen geplaatst, zodat het publiek de voorstelling in een geïmproviseerd amfitheater kon bijwonen. Er was zoveel belangstelling dat er extra banken uit Utrecht moesten worden aangevoerd. De firma Van der Meer legde een geluidsinstallatie aan en de podiumverlichting was in handen van de firma Gebr. Van den Berg.

Om vernielingen tegen te gaan was tot elf uur een bewaker op de Oprit aanwezig en gedurende de nacht hield de politie een extra oogje in het zeil.

Naar de Oprit

De eerste voorstelling was puur voor Vlissingers. Er werd een soort 'eigen-volk-eerst'-regel gehanteerd. Tussen acht en negen uur 's avonds gingen velen op pad: mensen met een goedkoop kaartje naar de ingang op de Boulevard Bankert en houders van duurdere toegangsbewijzen naar de ingang in de Coosje Buskenstraat. Ik ging samen met mijn ouders en broer naar de boulevard. We hadden pech, alle banken waren al bezet, we moesten genoeg nemen met een plaats helemaal achteraan op de boulevardmuur. Het weer zat mee want er was een heldere sterrenhemel, maar het was wel erg fris. Een aantal toeschouwers met vooruitziende blik had een plaid meegebracht, maar wij helaas niet.

De voorstelling

Om negen uur begon de voorstelling. De muziek speelde een ode aan Vlissingen: "Er is een stad op Walcheren, gelegen aan de Scheld', roemruchtig door de eeuwen heen, historisch vaak vermeld", enzovoort.

Het standbeeld van De Ruyter verscheen en Michiel daalde van zijn voetstuk af. Een page, gekleed in Vlissingse kleuren, opende een boek en De Ruyter richtte zich tot het publiek. Hij vertelde aan de bevolking wat hij op zijn hoge post tussen 1939 en 1945 allemaal had zien gebeuren.

Na deze inleiding klonk onheilspellende muziek en volgde het tafereel Mobilisatie (die plaatsvond in 1939) waarin matrozen en soldaten die door hun vrouwen werden weggebracht, werden uitgebeeld. Er volgde weer onheilspellende muziek, toen een stilte en daarna het koor met de naam *Polen* (dit had betrekking op de inval door de nazi's in Polen op 1 september 1939). Met sirenegehuil en schietgeluiden werd de Duitse inval in ons land van mei 1940 uitgebeeld, waarbij De Ruyter het hoofd in droefheid boog onder het uitspreken van de woorden "God sta ons bij in deze ramp." Via de bezetting, de gedwongen tewerkstelling, het bouwnummer 214 van De Schelde (de latere *Willem Ruys*) en de inundatie kwamen we uit bij de bevrijding. De Ruyter oreerde in nogal gezwollen taal. Uitdrukkingen als: "De kluisters zijn mij ontvallen", "Zij volbrachten hun koene taak" en "Schier bovenmenselijke inspanning" zullen nu niet meer door iedereen worden begrepen.

Sommige spelers hadden in werkelijkheid meegedaan aan de door hen uitgebeelde tafereelen. Dit gold voor de leden van de Vlissingse verzetsbeweging en enkele werknemers van De Schelde, die de springladingen van bouwnummer 214 onklaar hadden gemaakt. De Vlissingse Stedenmaagd – in rood-witte kleding – zat in het tafereel De Bezetting met de gescheurde Nederlandse vlag op een rokende puinhoop en droeg het zeven-

de couplet van het Wilhelmus voor. Verder op in het stuk declameerde ze de gedichten 'Bevrijdingsnacht' en 'Hebt gij' van Wil Abeleven-Labberton. Tegen het einde verscheen ze bij een kruis waar zich de dodenherdenking afspeelde. Die herdenking werd besloten met een gebed, gezongen door het koor op de muziek van Grieg's *Ases Tod*.

In het laatste tafereel Terug naar het Beeld keerde De Ruyter terug op zijn voetstuk. Terwijl de Stedenmaagd declameerde, ging het licht langzaam uit en zette het koor het zesde couplet in van het Wilhelmus, dat door het publiek uit volle borst werd meegezongen.

Recensies

De opvoering was een succes. De *PZC* van 2 september 1946 sprak van een indrukwekkende voorstelling die prima was verlopen en bracht hulde aan notaris Verhagen en Corrie Groen.

Ook het *Zeeuws Dagblad* was opgetogen en noemde het schouwspel onvergetelijk. De redactie van *Vrije Stemmen* was vooraf enigszins sceptisch geweest, maar die gereserveerde houding was na het zien van de voorstelling geheel verdwenen. Zij raadde de lezers aan het stuk te gaan zien.

Reprise

Maandagavond 2 september werd het stuk herhaald voor ongeveer vijfduizend toeschouwers, onder wie velen uit Zuid-Beveland en Zeeuws-Vlaanderen. Een der aanwezige prominenten was majoor De Feyter, hoofd van het Militair Gezag in Zeeland.

De enige dissonant op die avond was een weigerende microfoon, waardoor het ge-

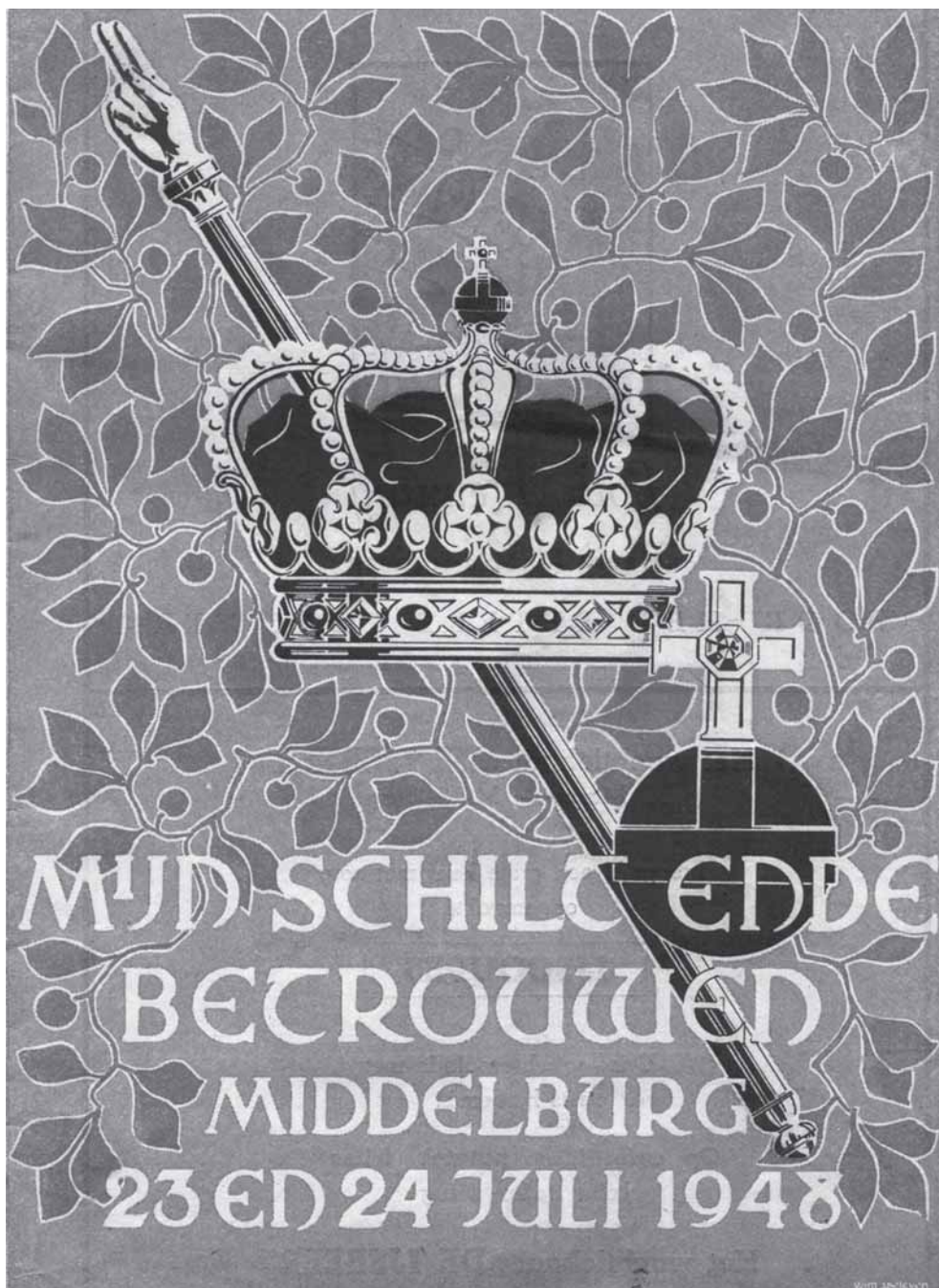
Affiche van het Openluchtspel. (Zeeuws Archief, Archief Vereniging Uit het Volk, Voor het Volk, Middelburg, inv.nr. 28)

dicht van de Stedenmaagd over Westkappelle niet goed te verstaan was. Voor alle medewerkenden werd in december in de Scheldehal nog een feestavond georganiseerd.

Mijn Schilt ende Betrouwen

Met de opvoering van *Ontworsteld* hadden de Abelevens naam gemaakt. Hun optreden zou een vervolg krijgen.

In 1948 zat koningin Wilhelmina vijftig jaar op de troon en dat moest gevierd worden. Vooral Middelburg wilde flink uitpakken en dat was een uitgelezen kans voor de Abelevens.

Omslag van het programmaboekje van het Openluchtspel in Middelburg. (Zeeuws Archief, Archief Vereniging Uit het Volk, Voor het Volk, Middelburg, inv.nr. 27)

Al in april 1947 vergaderde het bestuur van de vereniging Uit het Volk, Voor het Volk over het jubileumprogramma. Wim Abeleven was uitgenodigd en ontvouwde zijn plannen voor een openluchtspel en een historische optocht. Het spel zou – heel toepasselijk – gaan over het leven van de Oranjes en was getiteld *Mijn Schilte ende Betrouwen*. Voordat Abeleven echter het groene licht kreeg, zou er nog heel wat water door de Middelburgse vesten stromen. Vooral de financiering had nogal wat voeten in de aarde. Abeleven kreeg uiteindelijk de gewenste vergoeding toegezegd en zou de regie over optocht en spel voeren. H. Pieters, bibliothecaris van de Provinciale Bibliotheek en kenner van de Zeeuwse geschiedenis bij uitstek, werd voorzitter van de optochtcommissie.

Kostumering en grime

De kostumering werd gegund aan de firma Boomsma uit Groningen. Om de kosten van deze hoge post te drukken, besliste het bestuur in mei 1948 dat de generale repetitie zonder grime en pruiken moest worden gehouden. Abeleven was daar tegen, maar moest zich erbij neerleggen. In het bestuur van Uit het Volk, Voor het Volk zaten nogal wat middenstanders. Sommigen hielden in de gaten of de Middelburgse middenstand niet werd benadeeld. Zo was er een bestuurslid – kapper van beroep – dat zich afvroeg waarom voor het grimeren een bedrijf van buiten werd ingeschakeld. Middelburgers konden dat toch ook? Abeleven antwoordde dat grime en kostumering met elkaar verband hielden en dat je dat dus niet zomaar kon uitbesteden. Hij werd daarin gesteund door Pieters, die sterk tegen een opdracht aan Middelburgers gekant was. Na veel discussie

werd het grimeren gegund aan de firma Michels uit Amsterdam.

Waar en wanneer

Uiteraard moesten plaats en datum worden vastgesteld. Het Landelijk Comité voor de jubileumviering drong aan op spreiding, mede met het oog op de beperkt beschikbare kostuums vanwege de textielschaarste zo kort na de oorlog. Het Centraal Bestuur koos voor 23 en 24 juli: twee avonden spel en één middag optocht. Op de Markt zou voor het stadhuis een podium worden opgericht met ruimte voor zevenduizend toeschouwers.

Propaganda

Net als voor *Ontworsteld* werd voor de manifestatie de nodige reclame gemaakt. De firma Den Boer drukte 25 duizend sluitzegels en de nodige affiches, raam- en strooibiljetten. Ook werd via Zeeuwse dagbladen reclame gemaakt. Niets werd nagelaten om de belangstelling van de bevolking te wekken. De medewerkers zelf zorgden natuurlijk ook voor veel reclame.

De optocht

Eind april gingen de buurtverenigingen met de optocht aan de slag. De wagens werden gereedgemaakt, dus er werd druk getimmerd en geschilderd. Er werden paarden gehuurd en bij een Haagse manege enkele zadels gereserveerd. De diverse rollen werden verdeeld en ingestudeerd, waarbij Pieters aanwijzingen gaf. Bij de rolverdeling speelde de sociale status mee. Graaf Willem II bijvoorbeeld werd in de optocht vertolkt door een gynaecoloog en Willem, heer van Brederode, door een huisarts. Hun familieleden speelden vooraanstaande personen. Wie lager op de

sociale ladder stond, kreeg een rol als banierdrager, lansknecht of page. Aanvankelijk waren er problemen met de buurtvereniging 't Zand. Eind februari had deze vereniging te kennen gegeven een eigen jubileumfeest te organiseren. Men wilde zich niet door Uit het Volk, Voor het Volk laten overkoepelen. Vermoedelijk

Ter elfder ure moest juist het deel van de route naar die wijk, door het slechte wegdek van de Seissingel, geschrapt worden. Die van 't Zand waren natuurlijk hevig teleurgesteld. De kwestie werd opgelost door de route te laten lopen via de Langevielesingel, de Koudekerkseweg en de Poelendaeleweg.

*Het treinstel dat aan de optocht deelnam.
(Zeeuwse Bibliotheek, Beeldbank)*

speelde oud zeer mee; 't Zand behoorde vroeger tot Koudekerke en was in 1941 door Middelburg geannexeerd. Men vond ook de aan Uit het volk, Voor het volk af te dragen contributie te hoog en wilde niet bijdragen aan de kosten voor het feest. Ten slotte ging 't Zand overstag en zou met een wagen aan de optocht deelnemen. Als tegenprestatie zou de stoet 't Zand aandoen.

Aanvankelijk was het de bedoeling van de Veerseweg te vertrekken waarbij de school aan het Veerse Bolwerk als kleedruimte dienst zou doen. Later bleek die school niet geschikt te zijn en werd het Schuttershof de nieuwe verkleedlocatie en Klein Vlaanderen het vertrekpunt.

Vorbereidingen voor het spel

Medio mei begonnen de voorbereidingen voor het spel. Een speciale rol werd toebedeeld aan een contingent Westkappelse dijkwerkers. Als levende getuigen zouden

zij op het podium in de weer gaan met basaltblokken, rijshout en zandzakken bij een tafereel dat de dijkdichtingen voorstelde.

De balletgroep ging van start en ook het koor begon de repetities, onder leiding van Joh. Caro, die ook de speciale liederen bewerkte.

De AVRO zond een dag tevoren enkele passages uit het spel uit, zoals een declamatie door de Nederlandse Maagd en een optreden van het koor. Desondanks was het spel niet helemaal uitverkocht.

Net als bij *Ontworsteld* had Abeleven gekozen voor een verhalend spel. Een grootvader vertelde zijn kleinkinderen aan de

Tallose zaken moesten geregeld worden. Veel plaatselijke bedrijven werden ingeschakeld. Enkele dagen voor de première begon men voor het stadhuis met de bouw van het podium. De zitplaatsen bestonden voor een groot deel uit veilingkisten waarover planken waren gelegd.

Première

Vrijdagavond 23 juli 1948 was de eerste voorstelling. Aan het begin van de avond begaf het publiek zich via verschillende toegangen naar de Markt.

De kroonwagen in de optocht, getrokken door een zesspan paarden. (Zeeuwse Bibliotheek, Beeldbank)

hand van een platenboek over de Oranjes, beginnend bij Juliana van Stolberg en Willem de Rijke. Via diverse stadhouders en koningen werd de twintigste eeuw bereikt, met in het jaar 1909 het thema Het gouden wiegje, de geboorte van Juliana.

Bij enkele thema's trad de balletgroep op. Bij het thema De Werkloosheid danste het

'malaiseballet' en bij Het huwelijk van Juliana en Bernhard in 1937 'de goudsbloem en de anjer'. Via de invasie van 1944 kwam het spel bij de bevrijding en de terugkeer van koningin Wilhelmina in Nederland. Aan het eind verschenen alle medewerkers op het toneel. Na een laatste declamatie van de Nederlandse Maagd

den enkele kanttekeningen geplaatst: het eerste deel vertoonde te weinig vaart en de dialogen waren vaak, net als de verhalen van de grootvader, te lang. Een enkele deelnemer sprak te zacht of vergiste zich in de tekst, maar andere spelers compenseerden dat weer door hun goede optreden.

Het koopvaardijship, een van de indrukwekkende deelnemers aan de optocht. (Zeeuwse Bibliotheek, Beeldbank)

zette het koor tot slot het zesde couplet van het Wilhelmus in.

Recensies

Het *Zeeuws Dagblad* sprak over een mooie avond en roemde de geestdrift van de honderden medewerkers. De krant was ook lovend over de prachtige kostuums en de sprookjesachtige verlichting. Toch wer-

De *PZC* liet een ander geluid horen: het spel was beneden de verwachting. Er werd een geschiedenisboek voorgelezen, er was sprake van onbelangrijke eenaktertjes, het was te traag en bood te weinig variatie. Kortom, het boeide niet. De meeste kleur, vond de krant, werd nog door de kostuums ingebracht. Enkele individuele prestaties, zoals die van Marnix van Sint Aldegonde, Juliana van Stolberg en de grootvader, en de balletten werden wel positief beoordeeld. De *PZC* wilde niet goedpraten wat slecht was, het spel was

gewoon beneden de maat. Daar kon Abeleven het mee doen!

Herkansing

Zaterdag 24 juli kreeg Abeleven een herkansing. 's Middags om halfdrie startte in Klein Vlaanderen de optocht door een feestelijk vlaggend Middelburg. Voorop

gadegeslagen door de commissaris der koningin, het college van B en W en de commandant van de COAK.

's Avonds was de tweede voorstelling van het openluchtspel. Weer was de Markt volgestroomd met publiek. Deze keer verliep alles vlotter dan de vorige avond. Na afloop reden extra bussen naar de Wal-

liepen stadstrommelaars en trompettisten, gevolgd door het vaandel van Uit het Volk, Voor het Volk, de vereniging die zich sinds kort Koninklijk mocht noemen. Daarna volgden ruim twintig wagens, die een beeld gaven van de Nederlandse c.q. Walcherse historie vanaf de Romeinen tot en met de bevrijding en wederopbouw. De wagens waren het product van de buurtverenigingen, maar ook gymnastiekvereniging Achilles, de COAK en het gemeentepersoneel deden mee. Bij het Militair Hospitaal werd de optocht

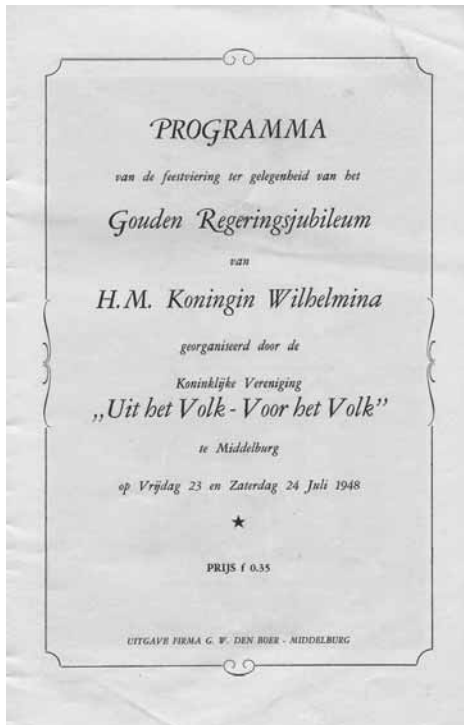
Walcherse boerenwagen, getrokken door een span Zeeuwse trekpaarden. (Zeeuwse Bibliotheek, Beeldbank)

cherse dorpen, Goes en Vlissingen. De PZC was lovend over de optocht: een schone, kleurige eenheid, boeiend schouwspel, onverbeterbaar, precies zoals een optocht moet zijn, hulde aan de buurtverenigingen. Verder werden vooral de wagens De Middelburgse Lauwerhof en De eerste Trein genoemd. Middelburg kon terugzien op een geslaagde jubileumviering.

Een betrokkene

Deelnemer I.M. van Houte (85): “Het was de eerste grote naoorlogse manifestatie in Middelburg. Wij hadden een schoenenzaak op de Nieuwe Burg en onze winkeliersvereniging deed – met de buurtvereniging – mee.

Ik deed in een dubbelrol mee aan open-

De eerste bladzijde van het programmaboekje van het Openluchtspel in Middelburg. (Zeeuws Archief, Archief Vereniging Uit het Volk, Voor het Volk, Middelburg, inv.nr. 28)

luchtspel en optocht. In het spel trad ik op als Willem, heer van Boxtel, in de optocht figureerde ik als schepen Jan Pietersz., lid van het stadsbestuur.

De diverse groepen repeteerden afzonderlijk, de groep van de Nieuwe Burg bij ons in de zaak. Soms werd uitgeweken naar

lunchroom Papegaai, ook op de Burg. We kregen aanwijzingen van Pieters. In het spel moest ik aan geuzenaanvoerder Lumey van der Marck de boodschap overbrengen dat de prins van Oranje met zijn gevolg de Maas was overgestoken. Ik moest daarbij mijn hoed afnemen en een diepe buiging maken. Als je dat bij de repetities niet goed deed, liet Pieters het overdoen. Die repetities namen trouwens heel wat tijd in beslag. De historische kleding zag er prachtig uit en werd zo nodig ter plaatse op maat gemaakt. Het waren mooie kostuums met schitterende hoeden. Op de dag van de optocht kregen we broodjes en koffie met het advies niet te veel te drinken want er waren onderweg geen sanitaire voorzieningen. Al met al was het een gigantisch spektakel met honderden deelnemers en in de optocht wel meer dan honderd paarden. Iedereen deed enthousiast mee. Ik vond het een bijzondere ervaring. Na die tijd is zoiets niet meer in Middelburg voorgekomen.”

Slot

Tijdens de voorbereidende besprekingen in Middelburg was Abeleven nogal eens te optimistisch in zijn verwachtingen en waren er andere ergernissen over zijn functioneren. Niettemin is het hem en zijn vrouw gelukt voor Vlissingen en Middelburg twee grootse manifestaties te bedenken en uit te voeren. In Middelburg heeft gemeentearchivaris Pieters daaraan een waardevolle bijdrage geleverd. Veel inwoners van Vlissingen en Middelburg, jong en oud, arm en rijk, werkten belangeloos aan dit alles mee en zetten zich er voor de volle honderd procent voor in. Het was een prestatie van Abeleven en

Pieters om al deze lieden van zeer divers pluimage zo te laten samenwerken. Zestig jaar na dato kijken we met bewondering terug op de inzet van de honderden deelnemers en op hun grote animator, Wim Abeleven.

Jules Braat

Bronnen

Zeeuws Archief:

– archief Koninklijke Vereniging Uit het Volk, Voor het Volk, programma 'Ontworsteld';

– *Politiearchief Middelburg juli / augustus 1946.*

Zeeuws Documentatiecentrum:

– *diverse dagbladen.*

Gemeentearchief Vlissingen:

– *programma 'Ontworsteld';*

– *'Ontworsteld'-melodie.*

AVRO, Hilversum:

– *Radiobode augustus 1946.*

Speciale dank aan de heer en mevrouw

Kerpesteijn te Vlissingen en de heer I.M. van Houte te Middelburg.

De Kreek

De Lange Delft is de drukste en gezelligste winkelstraat van Middelburg. Dat is vandaag de dag zo en dat was ook al zo tussen 1930 en 1940. Maar toen werd de Lange Delft vanaf het begin bij de Markt tot aan de Nieuwstraat op zaterdagavond De Kreek genoemd. Hoe ooit die naam is ontstaan is onbekend. Op zaterdagavond van pakweg zeven uur tot een uur of tien liep je niet door de Lange Delft maar door De Kreek.

Alle winkels waren toen tot halftien open. De etalages waren verlicht. Er was nog wel wat winkelend publiek, maar de jongelui waren in de meerderheid. Er werd heen en weer gedrenteld en er werd geflaneerd vanaf de Markt tot aan de Nieuwstraat, maar nooit verder. De jongens keken naar de meisjes en die op hun beurt keken naar de jongens. Heel wat relaties zijn daar

begonnen. De Kreek was een echte ontmoetingsplaats voor veel jongeren. Maar voor de meeste jongens en meiden was het flaneren over De Kreek om halftien zo goed als afgelopen. De winkels gingen dan dicht en rond tien uur lag De Kreek er verlaten bij. De mensen gingen naar huis en de jongelui moesten om tien uur, uiterlijk halfelf thuis zijn, en dat waren ze dan ook! De Kreek was dan weer gewoon de Lange Delft. Enkele vuilnismannen met takkenbezems veegden de straat onder toezicht van een strenge baas, zodat de Lange Delft er op zondagmorgen weer schoon bij lag.

Nadat in 1940 de Lange Delft voor een groot deel door brand was verwoest, werd de straat in en na de oorlog herbouwd. Als winkelstraat bleef de straat wel een belangrijk middelpunt van de stad, maar van